8. MUČENÍCI VOLAJÚ PO ODPLATE /ROZLOMENIE PIATEJ PEČATE

(Zjavenie Jána 6,9-11)

(2.videnie. Sedmopečatná kniha. Otvorenie piatej pečate. Mučeníci volajú po súde)

*

Keď otvoril (Baránok) **piatu pečať, videl som** (Ján) **pod oltárom** (odkaz na izraelský zápalný oltár, určený pre zápalné a kadidlové obeti, pomazaný krvou obetných zvierat; nebeský chrám ako obdoba pozemského chrámu: podobne Ezechiel 40,1-44,3 > Zjavenie 8,3) **duše zabitých pre Božie slovo a pre svedectvo, ktoré vydali** (mučeníci za vieru; mučeníci v dôsledku cisárskeho kultu). **A kričali mohutným hlasom: Dokedy, Pane, svätý a pravdivý** (starozákonné Božie prívlastky; podobne Zjavenie 3,7: *Jánovo videnie siedmich svietnikov*: List filadelfskému zboru), **nebudeš súdiť a pomstiť našu krv na tých, čo obývajú zem?** (podobne 4Ezdrášova 4,35; volanie po vykonaní Božieho práva a vláde Boha). **Každý z nich dostal biele rúcho** (podobne *apokryfy 1Henochova 62,15 a Nanebovstúpenie Izaiáša 4,16 > Zjavenie 3,5; 7,14; 19,14) **a povedali im, aby ešte krátky čas odpočívali, kým sa nenaplní počet** (podobne apokryfy 4Ezdrášova 4,36-37 > Apokalypsa Baruchova 30,2) **aj ich služobníkov a ich bratov** (mučeníkov), **ktorí majú byť zabití ako oni.**

Námet Rozlomenie piatej pečate zobrazuje kresťanských mučeníkov, obete židovského a rímskeho prenasledovania. Stoja okolo trónu a prijímajú od anjela rúcho, ktoré si obliekajú. Niektorí ukazujú svoje rany (Dürer). Námet sa objavuje v stredovekom knižnom maliarstve i v tabuľovej maľbe. Najznámejším dielom tohto typu je Gentský oltár (1425-1436) *flámskych maliarov, bratov Jána a Huberta van Dyckovcov: v strednej časti otvoreného oltára je zobrazený námet Klaňanie Božiemu Baránkovi, v ktorom zástup panenských mučeníčok prichádza s palmovými ratolesťami.

Námet Mučeníkov volajúcich po odplate zobrazuje štvrtý grafický list Apokalypsy Dürerovej pod názvom Rozlomenie piatej a šiestej pečate. Umelec umiestnil scénu obliekania mučeníkov do hornej časti kompozície, v dolnej časti sa nachádza námet Rozlomenia 6.pečate, Živelné pohromy: z neba padajú horiace hviezdy na postavy kráľa, pápeža, prelátov a prostých ľudí.

*

Predstava duší mučeníkov zhromaždených okolo oltára v Jánovom Zjavení odráža židovskú vieru o dušiach spravodlivých, ktoré čakajú na koniec sveta buď v blízkosti Boha (jeho trónu alebo oltára), alebo pod ochranou anjelov (4Ezdrášova 7,15).

Židia preukazovali súkromnú úctu spravodlivým a mučeníkom, z nej sa rodil kresťanský kult svätých a mučeníkov. Isté rozpaky v čitateľoch budila túžba martýrov po pomste, ktorá bola bytostne cudzia kresťanskej odovzdanosti, ale zodpovedala židovskej predstave spravodlivosti ako istej forme pomsty (pozri trestné právo v Christologický cyklus II.: *Kristus a cudzoložnica*). Komentátori vysvetľovali tento teologicko-morálny problém tak, že volanie mučeníkov nebolo prejavom pomstychtivosti a nedostatkom viery v Božiu spravodlivosť, ale

netrpezlivým očakávaním naplnenia Božích sľubov a túžbou čím skôr sa ocitnúť v Božej blízkosti.

Mučeníctvo (lat. martyrium; z gr. martys - svedok) zaujímalo v myslení stredovekého človeka a jeho postojoch k životu významné miesto. Vo vzťahu k viere vystupovalo dokonca ako ideálny vzor správania. Prvým mučeníkom, ktorému kresťanská obec preukazovala kultovú poctu bol Polykarp zo Smyrny (✞155), žiak apoštola Jána, ktorému podľa niektorých bádateľov je určený list smyrenskému zboru (pozri kapitola *Jánovo videnie siedmich svietnikov*). Kresťania sa vo výročný deň smrti zhromažďovali pri hrobe mučeníka a slávili *eucharistiu (pohanský starovek v tento deň slávil pri hrobe zomrelého kultovú hostinu pre mŕtvych, tzv. refrigerium).

Kult mučeníkov a apoštolov sa najprv rozvíjal na miestach ich pohrebu alebo na miestach ich pôsobenia; neskoršie aj na miestach, kde boli uložené ich relikvie, ostatky tiel alebo predmety, s ktorými svätí prišli do styku (hrob alebo ostatky boli podmienkou beatifikácie - blahorečenia).

Úctu požívali aj vyznávači viery (confessores), ktorí síce nezomreli mučeníckou smrťou (podľa všeobecnej kresťanskej tradície nie každé prenasledovanie cirkvi alebo šikanovanie jednotlivých kresťanov je mučeníctvom), ale trpeli vyhnanstvom alebo vo väzení. Na konci obdobia prenasledovania kresťanov (4.st., obdobie vlády Konštantína Veľkého) bola úcta preukazovaná významným biskupom (Martin z Tours, ✞397) a neskoršie cirkevným učiteľom. Ako poslední sa začali uctievať askéti a panny pre tzv. nekrvavé mučeníctvo - život plný odriekania a ústrkov. Nad hrobmi svätých, mučeníkov a apoštolov boli stavané *oltáre, kaplnky a kostoly, čítali sa ich životopisy a slávila sa svätá omša.

Mučenícka smrť pre vieru mala pre stredovekého človeka istú príťažlivosť, lebo sľubovala odpustenie všetkých hriechov a večné spasenie. Cirkev mučeníctvo interpretovala ako svätosť, ktorá napodobňuje Krista, ako krst krvou. Preto si takú smrť slobodne a iniciatívne volil značný počet ľudí a rozhodne nemuseli mať vrodené duševné predpoklady. Jednako len svoju úlohu zohrávali aj starozákonné príklady, stredoveké legendy, cirkevné texty, *martyrológiá a v neposlednom rade pocit, že koniec sveta a zúčtovanie Boha s ľudstvom je veľmi blízko. Cirkevný spisovateľ Tertullian (✞220) v svojom spise Povzbudenie mučeníkom vyzýva veriacich, aby znášali nevýslovné utrpenia a sami ich vyhľadávali: „Ak pozemská sláva vládne telu a duši natoľko, že za odmenu v podobe ľudskej chvály človek pohŕda mečom, ohňom, krížom, šelmami a vôbec mučením, potom môžem povedať, že tieto strasti sú nepatrné vzhľadom na dosiahnutie nebeskej slávy a božskej odmeny“.

V ranom stredoveku došlo k nebývalému nárastu počtu svätých a skutočný hrob bol stále častejšie nahrádzaný relikviami. Aby sa kult svätých nemohol nekontrolovateľne rozrastať, bolo zavedené oficiálne svätorečenie (kanonizácia). Ani tieto obmedzenia nezabránili búrlivému rozmachu uctievania. Neustále sa zvyšujúci počet sviatkov, kult svätých relikvií, ktorý niekedy hraničil s modloslužobníctvom, bol jednou z príčin zrodu reformácie. Po Tridentskom koncile (1545-63) postupne došlo k redukcii sviatkov, ktorý sa ustálil na počte 158 svätých.

Vzorom mučeníckej literatúry, na ktorý neskoršie nadviazala kresťanská *hagiografia, bola Druhá kniha Machabejcov (6,18-31; 7,1-42), rozprávajúca o prenasledovaní Židov za vlády Antiocha IV. Epifana (175-161 pr.Kr.): Sedem bratov bolo postupne mučených, lebo odmietali porušovať ustanovenia Zákona. Ich správanie schvaľovala aj ich matka a dodávala im odvahu. Nakoniec bola i ona umučená (v *typológii sa stala predobrazom Sedembolestnej Panny Márie; pozri Christologický cyklus I.: *Smrť Panny Márie*). Kult siedmich machabejských mučeníkov je veľmi starý a zároveň rozšírený. Vznikol pravdepodobne v Antiochii a odhaľuje veľmi úzky vzťah medzi judaizmom a raným kresťanstvom. Spolu so Svätými neviniatkami (pozri Christologický cyklus II.: Vraždenie neviniatok) sú jedinými postavami z predkresťanských čias, ktorí sú uctievaní na Západe; na Východe túto úctu mali patriarchovia a proroci. Siedmim židovským mučeníkom boli zasväcované kostoly (*Antiochia, Rím, Lyon, Vienna, Kolín nad Rýnom). Ich údajný hrob si ctili Židia aj kresťania a v 13.storočí príbeh prenikol aj do *Zlatej legendy. História údajných ostatkov Machabejčanov je nejasná a nevie sa, kto a kedy ich preniesol do Ríma a kde sa v kostole Sv.Petra v reťaziach nachádzajú. Podľa cirkevného otca Hieronyma (✞420) na ostatky si robili nárok aj palestínske mestá Modin a Antiochia (tam však roku 1930 analýza zistila, že ide o kosti psov, preto ich okamžite odstránili). Zobrazenie siedmich umučených Machabejcov sa nachádza na relikviárovej skrini (1520-1527) medzi pašiovými výjavmi a Korunovaním Panny Márie a na oltári s maľbou od Johanna van Damma (1717). Na skrinke relikviára z talianskej Brescie (370) sú zobrazení ako *oranti (pozri Christologický cyklus III.: *Modlitba na Olivovej hore*). Početné príklady sa nachádzajú v nástennom maliarstve (freska v Santa Maria Antiqua v Ríme, 7.st.) a v rukopisoch (Martyrológium zo Zwiefaltenu, 12.st.). Českí husiti sa pokladali za bojovníkov proti nepriateľom Machabejcov. Iluminácie o hrdinských činoch Machabejcov obsahuje tzv. Boskovická biblia (15.st.).

Výtvarné umenie zobrazovalo mučeníkov iba zriedkavo znetvorených tortúrou, na rozdiel od Krista. V jeho prípade naturalistický opis zdôrazňoval neporovnateľnú veľkosť jeho obeti. Martýri sú zobrazovaní, ako znášajú svoj údel s anjelskou trpezlivosťou a niekedy v prítomnosti a za utišujúcej pomoci anjelov a svätých. Obrazy popráv, mučenie na rošte, odrezávanie prstov, prepichovanie tiel, stínanie hláv umelci štylizovali do pôvabných kompozícií, aby tak vzdali hold trpiacim. Záľuba v drastickom opise ukrutností sa objavuje až neskoršie, v 17.storočí, a je odrazom zmien v myslení, hodnotení a prejavoch novovekého človeka. City ako úcta, súcit, obdiv, hnev, opovrhnutie prešli svojím vývojom a bez znalosti ich odlišností divák nemôže často pochopiť zmysel ikonografie, zobrazených gest a situácie.

Postupom času si mučeníctvo vytvorilo vlastnú symboliku, ktorá mala sklon spájať sa alebo ťažiť z iných symbolov. Využívala významovosť bielej farby (nevinnosť, duchovno, duša) a červenej farby (život, preliata krv, obeta). Pracovala s rôznymi predmetmi, ktoré zvyčajne vystupovali ako osobné *atribúty spôsobu smrti konkrétnych svätcov (kríž, kopija, šíp, meč, píla, kotol, koleso, bič, čaša, dýka, sekera, fakľa, uťatá ruka...). Mučenícka symbolika čerpala zo starých rituálov zvieracích obetí: ideálnym stelesnením mučeníctva sa stal **baránok**, ktorý od starozákonných čias nahrádzal ľudskú obeť a vyhovoval svojím vzhľadom a postavením v živočíšnej ríši. Ďalším predmetom vzťahujúcim sa k mučeníctvu bola **koruna**. Mala výnimočné a dvojznačné postavenie ako symbol vlády a nástroj trpenia. Od Ježišovej tŕňovej koruny viedla cesta k slobodomurárskej mučeníckej obraznosti štyroch

korunovaní. Významné miesto má aj ďalší symbol - **palma**, rastlina s pružným kmeňom, "ktorú vietor ani bremeno nezlomí". S palmou mučeníctva sa stretávame na nespočetných *epitafoch, *sarkofágoch, mramorových doskách a nástenných maľbách, často v spojení s *Kristovým monogramom*. Palmová ratolesť sa preto objavuje na obrazoch konkrétnych mučeníkov ako všeobecný atribút.

Zoznamy kresťanských mučeníkov s krátkym popisom ich života vytvárali **martyrológium**. Jednotlivé mená v ňom boli radené kalendárne podľa liturgického roka. V 6.storočí mali martyrológiá lokálny charakter, od 8.storočia sa stali súčasťou kláštornej chórovej modlitby. Významnou výtvarnou pamiatkou je Martyrológium z Gerony (1410), ktoré ovplyvnilo výzdobu celého okruhu rukopisov (pozri kapitola *Apokalypsa*). Z rozhodnutia Tridentského koncilu vyšlo roku 1584 oficiálne Martyrológium Romanum, ktoré vypracoval cirkevný historik Cesare Baronius so skupinou odborníkov. Okrem mien mučeníkov obsahuje aj mená učiteľov cirkvi, svätcov a svätíc.

Od stredoveku si cirkev pripomína pamiatku kresťanských mučeníkov v rímskom Koloseu počas veľkonočných sviatkov. Sprievod stoviek veriacich na čele s pápežom nesúcim kríž pomaly prechádza miestami, kde cisári Vespasianus (✞79) a jeho syn Titus (✞81) dali vybudovať amfiteáter, v ktorom našlo smrť veľa prvých kresťanov. Pápež Benedikt XIV. (✞1745) vyhlásil Koloseum za sväté miesto a v 19.storočí sa rozšírila legenda, že veľké množstvo bylín, travín a poľných kvetov (odborné botanické publikácie uvádzajú 420 druhov), ktoré sa rozrástli na troskách stavby, symbolizuje zavraždených mučeníkov.

ROZLOMENIE PIATEJ PEČATE

(1498 - 1499) ALBRECHT DŰRER

DREVORYT
DETAIL GRAFICKÉHO LISTU ROZLOMENIE PIATEJ A ŠIESTEJ PEČATE

SKUPINA SVÄTCOV A MUČENÍKOV PO PRAVICI KRISTA

(1536 - 1504) MICHELANGELO

POSLEDNÝ SÚD

SKUPINA SVÄTCOV A MUČENÍKOV PO ĽAVICI KRISTA

(1536 - 1504) MICHELANGELO

POSLEDNÝ SÚD

PANNY MUČENÍČKY (1536 - 1504) MICHELANGELO

POSLEDNÝ SÚD

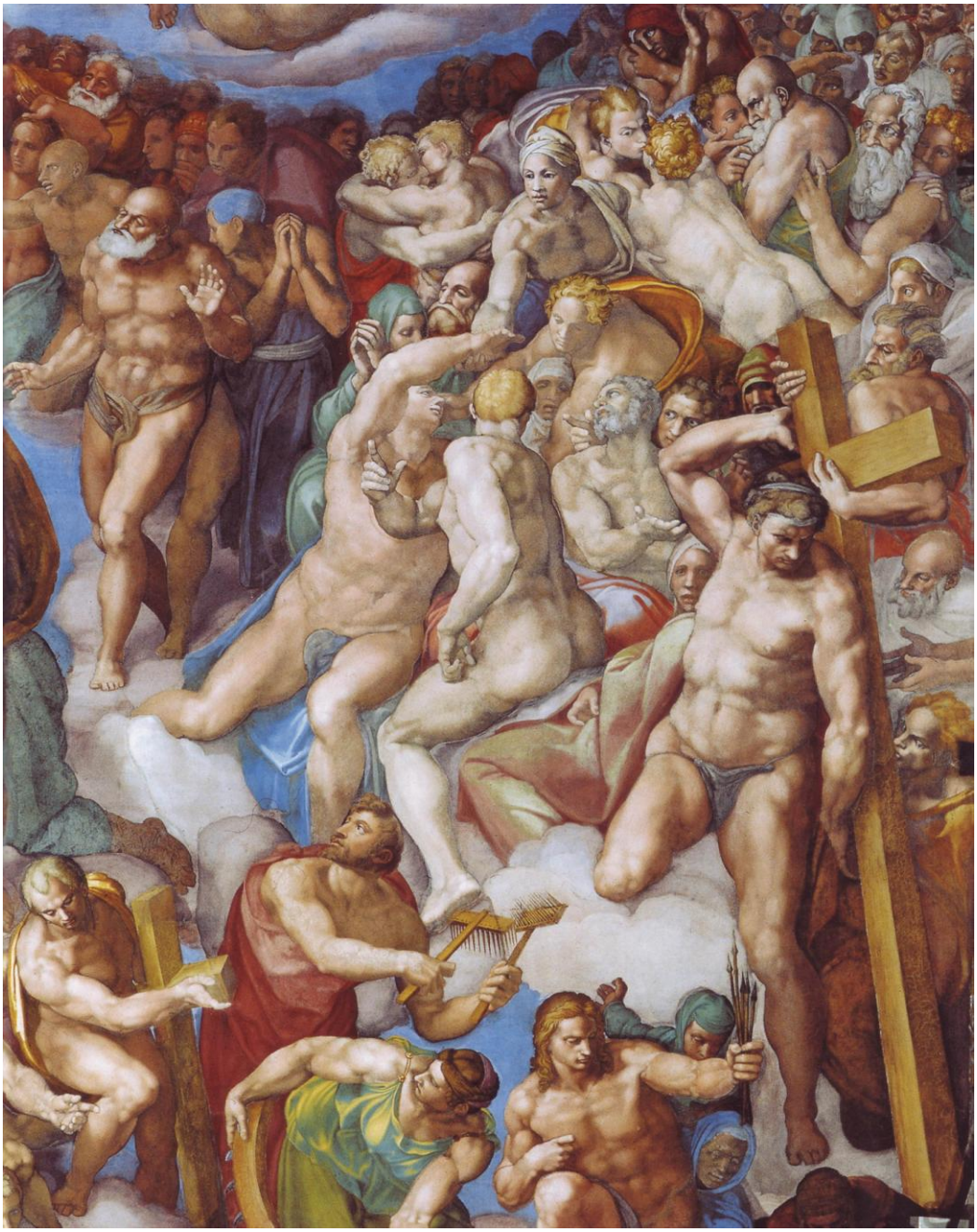

SKUPINA MUČENÍKOV A SVÄTCOV SO ŠIMONOM Z KYRÉNY

(1536 - 1504) MICHELANGELO

POSLEDNÝ SÚD

SKUPINA MUČENÍKOV A SVÄTCOV SO SVÄTÝM BARTOLOMEJOM

(1536 - 1504) MICHELANGELO

POSLEDNÝ SÚD

PIATA A ŠIESTA PEČAŤ, POZNAČENIE BOŽÍCH SLUŽOBNÍKOV, MUČENÍCI OBLIEKANÍ DO BIELEHO RÚCHA

(1852 – 1860) JULIUS SCHNORR VON CAROLSFELD

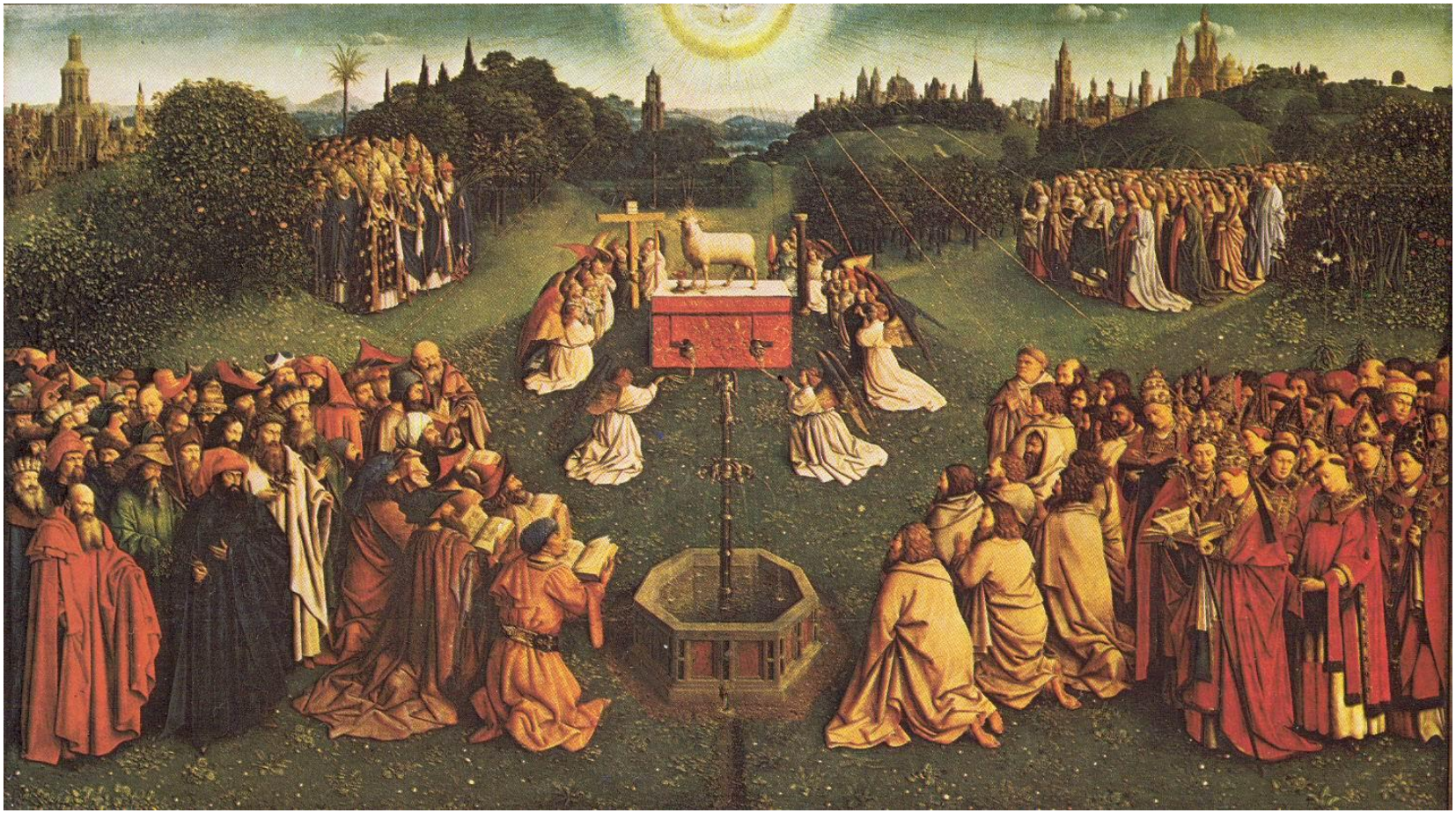

KLAŇANIE BARÁNKOVI (1432) BRATIA HUBERT A JAN VAN EYCKOVCI

STREDNÁ ČASŤ GENTSKÉHO OLTÁRA

PIATA PEČAŤ (1608 – 1614) EL GRECO

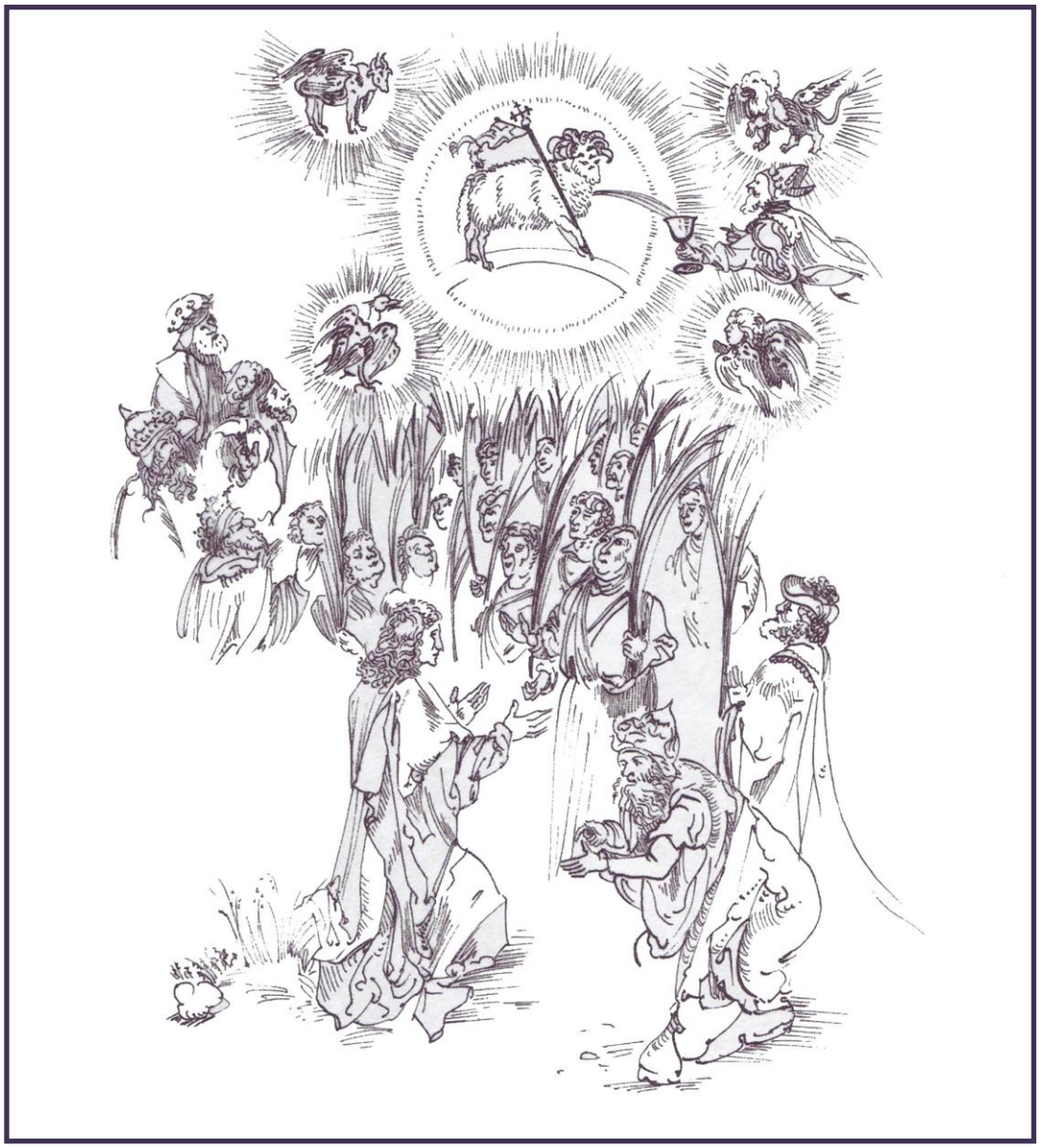

ZÁSTUPY MUČENÍKOV OBLEČENÝCH DO BIELYCH RÚCH A

S PALMOVÝMI RATOLESŤAMI V RUKÁCH CHVÁLIA BOHA (1498)

KRESBA PODĽA DREVOREZU DŰREROVEJ APOKALYPSY